

№ 33 (674)
Верасень 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- **500-годдзе: беларус свету
Ф. Скарына –** стар. 4
- **Наша гісторыя: як беларусы
Украіну вызвалялі –** стар. 5
- **Рэгіён: Гродзеншчына праз
прызму тапанімікі і мясцовай
лексікі –** стар. 7

Свята на зямлі радзімічаў

Падрабязнасці чытайце на стар. 6

Асоба ў краязнаўстве

Феномен Куржалава

Асаблівасцю краязнаўства Віцебскай вобласці можна лічыць яго «школьны» характар. Галоўным асяродкам краязнаўства тут доўгі час з'яўляўся сектар краязнаўства ў Віцебскім абласным пазашкольным аб'яднанні. Пад метадычным кіраўніцтвам Рэспубліканскага цэнтра турызму і краязнаўства навучэнскай моладзі ў вобласці створаная сістэма школьных гурткоў і музеяў. Дзякуючы вопытным педагогам тысячы дзяцей Прыдзвінскага краю фармуюць у сабе грамадзянскія якасці, атрымліваюць прышчэпку гістарычнай свядомасці і нацыянальнай самасвядомасці. У межах розных кірункаў усебеларускай экспедыцыі «Наш край», што мае годны працяг у рэспубліканскай акцыі «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся», на Віцебшчыне (як і ў іншых мясцінах краіны, але на больш высокім узроўні) праводзіцца вельмі патрэбная праца па вывучэнні лакальнай гісторыі і культуры – пачынаючы ад сям'і, вуліцы, школы, вёскі да горада і вобласці.

З самага пачатку нацыянальнага адраджэння ў другой палове 1980-х гг. Віцебская вобласць амаль заўсёды займае першыя месцы на рэспубліканскіх спаборніцтвах, якія ладзіць Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь для ацэнкі стану краязнаўчай працы і падвядзення яе вынікаў у краіне.

(Заканчэнне глядзіце на стар. 2-3)

Жывапісцы і скульптары – пра сталіцу

Да 950-годдзя Мінска, якое сталіца адсвяткуе у гэтыя выхадныя, Нацыянальны мастацкі музей Беларусі прадставіў выставачна-выдавецкі праект «Горад. Архітэктура. Мы». Ён быў распачаты летась, калі рэпрадукцыі мастацкіх твораў, прысвечаных сталіцы і яе знакамітым жытцям, з'явіліся на білбордах на гарадскіх вуліцах.

Урачыстае адкрыццё экспазіцыі «Горад. Архітэктура. Мы» і прэзентацыя сігналага асобніка аднайменнага каталога мастацкіх твораў адбыліся 28 жніўня.

У мастацкім выданні прадстаўлены прыкладна 400 выяваў твораў жывапісу, графікі, скульптуры XX – XXI стст. з фондаў музея, згрупаваных у 11 тэматычных частках: «Мастацкая археалогія», «Стары Мінск», «У полі вайны», «Дамы і вуліцы...», «На водах Свіслачы», «Паркі, скверы і алеі», «Мінск у асобах» і інш.

У аснову канцэпцыі альбома пакладзена адлюстраванне гісторыі горада сродкамі мастацтва. Пад адной вокладкай сабраныя рэпрадукцыі жывапісу і графікі, а таксама фота

скульптурных партрэтаў вядомых землякоў, створаных мастакамі розных пакаленняў і традыцыяў (А. Тычыны, М. Філіповіча, Я. Драздовіча, М. Дучыца, А. Астаповіча, М. Тарасікава, Б. Малкіна, М. Бялыніцкага, В. Волкава, С. Раманава, М. Манасона, Л. Шчамялёва, П. Масленікава, М. Данцыга, А. Марыкса; скульптараў З. Азгура, А. Анікейчыка, Л. Гумілеўскага, С. Селіханова і інш.). Адметнасць выдання ў яго літаратурным складніку (на шмуктытулах змешчаныя вершы Віктара Шніпа, што з'яўляюцца сваеасаблівым паэтычным уступам да кожнай часткі кнігі) і трохмоўнасці (акрамя беларускай мовы тэксты пададзены на рускай і англійскай). Укладальнік альбома мастацтвазнаўца Кацярына Ізафатава, выдавецтва «Мастацкая літаратура», наклад – 500 асобнікаў.

Музейная выстаўка экспануецца па 1 кастрычніка і будзе суправаджацца адукацыйна-асветніцкімі мерапрыемствамі. Першае адбудзецца 9 верасня, калі музей запрасіць глядачоў а 18-й гадзіне на «Вераснёвую ноч у Мастацкім».

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

Пад час адкрыцця, каля мікрафона куратар выстаўкі і складальнік альбома Кацярына Ізафатава

індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

На тым тыдні...

✓ **22 жніўня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася **фотааўтаграфічная выстаўка Анатоля Дрыбаса «Мой Мінск»**, прысвечаная 950-годдзю сталіцы. За плячыма майстра 35 гадоў прафесійнага вопыту, праца ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» і безліч фотаальбомаў, прысвечаных помнікам культуры Беларусі, яе маляўнічым мясцінам і прыродзе. Сталіца ў творчасці А. Дрыбаса займае асобнае месца. Толькі за апошнія некалькі гадоў былі створаныя шэсць фотаальбомаў, прысвечаных гораду: «Мінск», «Мінск – сэрца Беларусі», «Вячэрні Мінск» ды інш.

✓ **23 жніўня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры прайшла **святочная імпрэза, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Пімена Панчанкі і народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля**. У музеі адкры-

лася выстаўка «Пімен Панчанка. Кніга вандраванняў і любові...» і літаратурна-дакументальная часова экспазіцыя «Янка Брыль. З людзьмі і сам-насам». Пад час імпрэзы сумесна з Міністэрствам сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь адбылося гашэнне паштовай маркі і канверта, прысвечаных юбілею Пімена Панчанкі, а ў фонды музея быў перададзены юбілейны канверт з арыгінальнай маркай «100 год з дня нараджэння Янкі Брыля».

✓ **25 жніўня** ў Гродзенскім дзяржаўным музеі гісторыі рэлігіі, які месціцца ў колішнім палацы Храптовічаў, ладзілася **тэатралізаваная імпрэза «Ажылыя легенды»**. Яе гасцей чакала сустрэча з першым уладальнікам палаца Каралем Храптовічам і падарожжа па звязаных з ім знакавых мясцінах горада.

✓ **1 верасня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрылася **літаратур-**

на-мастацкая экспазіцыя «Нацыя кніг. Статут 1588 і старадрукі», створаная сумесна з Музеям гісторыі Магілёва і Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі. Яе адкрыццё было прымеркаванае да 500-годдзя беларускага кнігадруку і 5-годдзя вяртання ў Беларусь аднаго з асобнікаў Статута Вялікага Княства Літоўскага.

Экспазіцыя дала магчымасць зазірнуць у свет старадаўніх і рэдкіх выданняў з друкарняў Полацка, Нясвіжа, Гродна, Магілёва, Вільні, у тым ліку ўбачыць адзіны ў Беларусі Статут ВКЛ 1588 года. Кніга была выдадзеная на старабеларускай мове ў друкарні Мамонічаў у Вільні. Тысячы асобнікаў Статута, якімі карысталіся нашыя продкі, былі страчаныя, але ў 2012 годзе, дзякуючы ахвяраванням, адзін з асобнікаў быў выкуплены магілёўскім музеем. Вяртанне на радзіму гэтага знакавага выдання стала працягам шматвяковай традыцыі мецэнацтва на Беларусі.

Таксама ў экспазіцыі былі

прадстаўлены рэдкія выданні Магілёўскай кансісторскай друкарні XVIII ст. з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і паменшаная копія друкарскага станка часоў Скарыны, зробленая вучнем мінскай гімназіі Маркам Кодзевым.

✓ **1 верасня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася **прэзентацыя шматтомнага факсімільнага выдання «Кніжная спадчына Францыска Скарыны»**.

У межах святкавання 500-годдзя беларускага кнігадруку важнай падзеяй стала завяршэнне міжнароднага навуковага выдавецкага праекта па факсімільным перавы-

данні кніжнай спадчыны Скарыны. Праект распачаўся ў 2013 годзе, калі Нацыянальная бібліятэка Беларусі і банк БелВЭБ падпісалі дамову аб рэалізацыі праекта. Цягам пяці гадоў па ўсім свеце збіраліся электронныя копіі выдадзеных Скарынам кніг, а сёлета выйшаў з друку фінальны том факсімільнага выдання.

Кульмінацыяй сёлетніх юбілейных святкаванняў будзе Міжнародны кангрэс «500 гадоў беларускага кнігадруку» і адкрыццё Міжнароднага выставачнага праекта «Францыск Скарына і яго эпоха», якія пройдуць у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі 14 і 15 верасня.

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Што з'явілася прычынай «школьнага» характару віцебскага краязнаўства? Тое, што па шэрагу аб'ектыўных і суб'ектыўных прычынаў ні музей, ні ВНУ не сталі цэнтрамі краязнаўчых даследаванняў. Але ў галіне школьнай адукацыі такі цэнтр узнік. Галоўную ролю ў арганізацыі сістэмы школьнага краязнаўства адыгрываў загадчык сектара краязнаўства пры Віцебскім абласным аб'яднанні пазашкольнай работы Алег Куржалаў.

Нарадзіўся Алег Васільевіч 18 кастрычніка 1953 г. у Віцебску. Скончыў СШ № 29, гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1975). Разам з ім вучыліся асобы, якія сталі пазней вядомымі даследчыкамі гісторыі Беларусі, – У. Арлоў, Э. Зайкоўскі, Г. Кулажанка і інш.

У 1978 г. Куржалаў пераехаў у Віцебск, дзе стаў працаваць адказным сакратаром Кастрычніцкага раённага савета Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры (БДТАПГК) і займаўся мемарыяльным краязнаўствам. Давялося рыхтаваць інфармацыйныя даведкі, гістарычныя запіскі, абгрунтаванні, неабходныя для ўзяцця пад ахову выяўленых аб'ектаў. Вычытваў і пісаў абгрунтаванні на дасланыя гранкі другога тома «Збору помнікаў гісторыі і культуры», прысвечанага Віцебскай вобласці. Па ініцыятыве А. Куржалава было ўсталявана некалькі мемарыяльных дошак, у тым ліку ў гонар паўстання 1863 г. на будынку ратушы (была знятая пад час рэстаўрацыі будынка і не адноўленая).

У першай палове 1980-х гг. працягвалася руйнаванне старой забудовы Віцебска. Былі знішчаныя будынкi па вул. Леніна, старая аптэка на пл. Свабоды. Як кіраўнік раённага аддзялення таварыства аховы помнікаў А. Куржалаў выказаўся супраць гэтага, пачаў пісаць дакладныя ў гарвыканкам, не паставіў подпіс пад рашэннем аб зносе аптэкі.

У 1984 г. пачаліся падрыхтоўчыя працы па разбурэнні Пакроўскай царквы, на месцы якой планавалася пабудова шматпавярховага дома. Сталі нават свідраваць сцены царквы з мэтай

закладкі толавых шашак. А. Куржалаў зрабіў шэраг захадаў, каб не дапусціць гэтага. Даслаў запыт у «Белрэстаўрацыю» аб гістарычнай каштоўнасці гэтага помніка архітэктуры. Звярнуўся да аднаго з архітэктараў Віцебска, Я. Калбовіча, з прапановай распрацаваць праект стварэння ў будынках манастыра карціннай галерэі, залы арганнай музыкі. Падрыхтаваныя матэрыялы даслаў у Маскву, у Міністэрства культуры СССР. Не чакаючы адказу, стаў збіраць калектыўныя лісты супраць зносу будынка. Такія лісты былі сабраныя ад некаторых арганізацый, будаўнікоў, якія ў той час працавалі на рэстаўрацыі ратушы.

Нарэшце з Масквы ў Міністэрства культуры БССР, Рэспубліканскі савет БДТАПГК і Дзяржбуд прыйшоў адказ, у якім станоўча ацэньвалася ініцыятыва стварэння культурнага комплексу ў будынках былога манастыра. Працы па разбурэнні былі прыпыненыя, а потым і згорнутыя ўвогуле. Новы кіраўнік вобласці В. Грыгор'еў пераглядзеў справу аб зносе будынка манастыра і праз пэўны час прыняў рашэнне аб перадачы будынка правааслаўнай царкве. Аднак А. Куржалава, дзейнасць якога супярэчыла жаданням абласнога кіраўніцтва, вырашылі ўзорна пакараць. Ён быў выкліканы на парткам і звольнены з працы з фармулёўкай «за неўзгадненне дзейнасці з кіраўніцтвам». Але яшчэ некалькі гадоў А. Куржалаў працягваў плённа займацца аховай помнікаў.

У другой палове 1980-х – пачатку 1990-х гг. А. Куржалаў актыўна ўдзельнічаў у дзейнасці віцебскага гісторыка-культурнага таварыства «Узгор'е». Дзейнасць аб'яднання была шматпланавая: вывучэнне гісторыі Беларусі, дапамога ў правядзенні археалагічных раскопак, прапаганда і папулярызацыя беларускай мовы, прычгненне ўвагі да вострых экалагічных пытанняў на Віцебшчыне. Сябры таварыства ладзілі вандроўкі па славуных мясцінах Беларусі, суботнікі па падрыхтоўцы помнікаў да рэстаўрацыі. У розных акцыях аб'яднання прымалі ўдзел

Асоба ў краязнаўстве

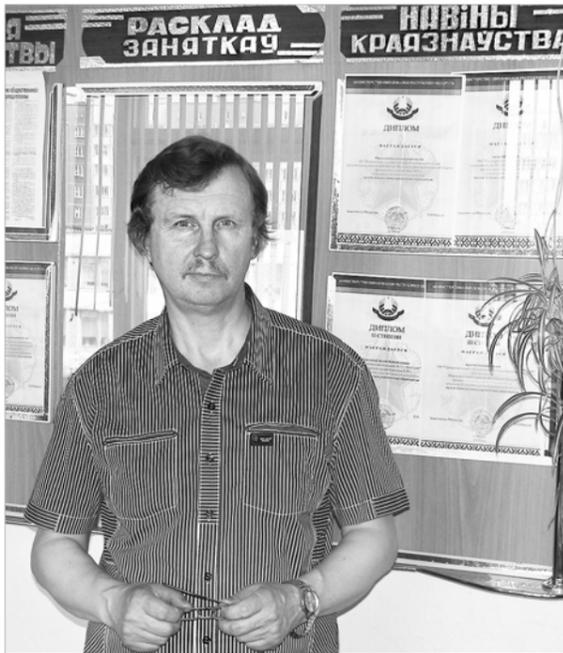
Феномен

ад дзясяткаў да сотні чалавек. Сярод тых, хто найбольш актыўна ўдзельнічаў у працы клуба, былі В. Арлоў, Л. Вакар, А. Мемус, М. Паўлаў, С. Цярэнцьеў, Л. Хмяльніцкая, Т. Цаль, І. Цішкін, Ю. Якімовіч. Адным з арганізатараў, актыўным удзельнікам быў А. Куржалаў.

раскрыўся талент А. Куржалава, які дазволіў яму стаць адным з найлепшых арганізатараў школьнага краязнаўства на Віцебшчыне і ў справе нацыянальнага адраджэння Беларусі канца XX ст.

У 1989/1990 навучальным годзе наш зямляк быў адным з ініцыятараў і арганізатараў правядзення першай значнай справы па нацыянальным адраджэнні ў галіне народнай адукацыі на Віцебшчыне. Былі здзейшчаныя экскурсійна-навучальныя саборніцтвы настаўнікаў Віцебска «Літаратурная Віцебшчына». У выніку да краязнаўства далучылася значная колькасць настаўнікаў. Гісторыяй сваёй мясцовасці зацікавілася шырокае кола жыхароў горада і вобласці. Шматлікія матэрыялы, сабраныя пад час курсу, былі перададзеныя ў фонды абласнога краязнаўчага музея.

Пад час кіравання аддзелам краязнаўства і беларусазнаўства А. Куржалаў стварыў добра арганізаваную сістэму школьнага краязнаўства, якая вывела педагогаў Віцебшчыны на першыя месцы ў краіне. Важнымі чыннікамі поспеху сталі сістэмная і метадычная праца з выкладчыкамі, арганізацыя конкурсаў, канферэнцыяў, пошук сярод педагогаў таленавітых, здольных на актыўную працу над праектамі, падтрымка настаўнікаў, вучняў і іх праектаў на ўсіх узроўнях падрыхтоўкі, выдавецкая дзейнасць. На нашу думку, галоўную ролю ў паспяховай працы віцебскіх настаўнікаў, арганізаваных А. Куржалавым, адыграла і стварэнне сістэмы пазітыўнай канкурэнцыі. Сярод краязнаўцаў, якія, як правіла, займаюцца даследаваннямі аднаго краю на адным матэрыяле, часта існуе пэўная канкурэнцыя, рэўнасць, часта адціхай непрыязі людзі пераходзяць да ўзаемнай непавагі,

Алег Куржалаў (2010 г.)

Пасля звальнення ў 1985 г. з пасады кіраўніка раённага аддзялення БДТАПГК А. Куржалаў працаваў загадчыкам аддзела экскурсіяў Віцебскай абласной станцыі юных турыстаў. З 1992 г. аддзел быў рэарганізаваны ў Віцебскае абласное аб'яднанне па арганізацыі пазашкольнай працы, у якім з восені 1995 па лета 2011 г. ён займаў пасаду загадчыка аддзела краязнаўства і беларусазнаўства. Менавіта тут

Запіс у «Клуб кніжных прафесараў»

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі стартуе запіс у «Клуб кніжных прафесараў». Заняткі разлічаны на дзядзю 5 – 16 гадоў.

Серыя «Клуб кніжных прафесараў» з'яўляецца суцэльным курсам і ўключае 9 заняткаў. На працягу навучальнага года дзедзі наведваюць Музей кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі кожны месяц. Праграма пачынаецца ў верасні 2017 г. і завяршаецца ў маі 2018-га.

На занятках, якія праводзяцца ў даступнай і зямальнай форме, дзедзі здзейсняць вандрожку ў гісторыю кнігі, атрымаюць новыя веды пра багацце і разнастайнасць беларускай кніжнай культуры. Заняткі ўключаюць інтэрактыўныя экскурсіі, спазнавальныя гутаркі, майстар-класы, творчыя заданні і гульні. Атрыманню ведаў спрыяюць незвычайная музейная атмасфера, сяброўскія стасункі, дзе кожнае дзядзю выяўляе сябе вольна, і ў той жа час усе захоплены агульнай справай. Дзедзі стануць не толькі гледачамі, якія пазіраюць на прадметы ў вітрынах, але і актыўнымі ўдзельнікамі працэсу спазнання кнігі.

Фарміраванне групаў у залежнасці ад узросту ўдзельнікаў – да 17 верасня 2017 года.

Запіс і кантактная інфармацыя: Таццяна Сапега, каардынатар праекта; тэл. (8 017) 293 27 82, (8 025) 994 21 12; e-mail: sapega@nlb.by.

Паводле інфармацыі
арганізатараў

Адноўім Будслаўскую святыню разам!

Нагадаем нашым чытачам, што ў 2015 г. Беларускі фонд культуры распачаў акцыю па зборы сродкаў на рэстаўрацыю Будслаўскага касцёла бернардзінцаў. Дапамогі патрабуюць алтар XVII ст. у капліцы Святой Варвары, арыгінальны арган XVIII ст. і фрэскі Казіміра Анташэўскага. Таксама ў планах стварэнне адпаведнай інфраструктуры і ўмоваў побыту для пілігрымаў і экскурсійных групаў. Гэтую ініцыятыву падтрымалі Нацыянальная камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС). Акцыя працягваецца і сёлета.

Вядзецца збор сродкаў на рэстаўрацыю адзінага ў Беларусі Нацыянальнага санктарыя Маці Божай Будслаўскай. Свой уклад у гэтую справу вы можаце зрабіць непасрэ-

на ў касцёле Святога Сымона і Святой Алены ў Мінску, Будслаўскім касцёле Унебаўззяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, а таксама пералічэннем сродкаў на дабрачынны рахунак, адкрыты пры Беларускім фондзе культуры ў Белінвестбанку. Імёны ахвяравальнікаў і назвы арганізацыяў будуць ушанаваныя на памятнай дошцы ў Будслаўскім касцёле і надрукаваныя ў «Краязнаўчай газеце».

Звярніце ўвагу! Рэквізіты рахунку змяніліся.

Цяпер яны такія:

BY88BLBB31350100081886001001,
г. Мінск, ОАО «Белінвестбанк. Дирекция по г. Мінску і Мінскай области, код BLBBVY2X, с пометкой «На реставрацию Будславского костёла», Мінск, ул. Коллекторная, 11, УНП 100081886, ОКПО 37449864, тел. бухг. (+ 375 017) 283 28 24.

Куржалава

адмовы ў сумеснай працы і г.д. Куржалава ўдалося пазбегнуць гэтага. Пастаянна арганізуючы канферэнцыі, семінары, агляды музеяў, вывучэнне і распаўсюджванне лепшага досведу, ён сабраў кола лепшых настаўнікаў краю, якія змаглі арганізаваць выдатныя музеі ў сваіх школах, рыхтаваць працы для рэспубліканскіх конкурсаў. Склалася сітуацыя, калі краязнаўцы не супернічалі, а спаборнічалі, дапамагалі адно аднаму. На традыцыйныя зборы, якія праводзіў аддзел беларусазнаўства і краязнаўства, а таксама канферэнцыі, якія ладзіліся Рэспубліканскім цэнтрам турызму і краязнаўства, стараліся прыехаць усе школьныя краязнаўцы з новымі знаходкамі, выдадзенымі кнігамі, падрыхтаванымі даследаваннямі, метадычнымі распрацоўкамі.

Семінары і канферэнцыі даюць магчымасць абмяняцца думкамі, падзяліцца досведам, праблемамі, шляхамі іх вырашэння. Тут адбываецца генерацыя ідэяў, робяцца метадалагічныя абагульненні не толькі мясцовага, рэгіянальнага, але больш шырокага характару. Такія мерапрыемствы садзейнічаюць здароваму спаборніцтву паміж краязнаўцамі-педагогамі, далучэнню да сістэмнай працы ў галіне школьнага выхавання маладых педагогаў. Для ўдзельнікаў гэта добрая магчымасць атрымаць новы досвед, уражанні, удакладненні і, вярнуўшыся, на новым узроўні працягваць працу па даследаванні роднага краю. Вынікам мерапрыемстваў з'яўляюцца новыя школьныя музеі, метадычныя распрацоўкі, кнігі, альбомы, занальныя і рэгіянальныя канферэнцыі.

Найважнейшай прычынай паспяховасці школьнага краязнаўства на Віцебшчыне з'яўляецца сістэмнасць. Мала зацікавіцца тэмай, напісаць артыкул, стварыць летапіс школы, падрыхтаваць па-

ведамленне і арганізаваць дзядзю для выступлення. Праз некаторы час прыходзіць стомленасць, з'яўляюцца іншыя інтарэсы. Пастаянны ж інтарэс падмацоўваецца комплексам мерапрыемстваў. Так, актывізацыя краязнаўчай працы спрыяе пастаяннае правядзенне канферэнцыяў, конкурсаў, семінараў па розных тэмах – ад метадыкі выкладання заняткаў гуртка да арганізацыі і правільнай прэзентацыі вынікаў працы школьных музеяў.

Сярод лепшых адзначым В. Бандарэвіча (Сянно), А. Бубалу (Верхнядзвінск), В. Грыбко (Чашніцкі раён), В. Ермалёнка (Мёры), Д. Карасёва (Полацкі раён), Л. Нікіціну (Віцебскі раён), І. Пракаповіча (Паставы), В. Пячонкіна (Орша), Р. Шарыпкіна (Глыбоцкі раён) і іншых педагогаў вобласці.

А. Куржалаў (злева) на прэзентацыі кнігі М. Півавара «Краязнаўцы Віцебшчыны» (2011 г.)

Менавіта дзякуючы аддзелу краязнаўства і беларусазнаўства пад кіраўніцтвам А. Куржалава ўпершыню ў Беларусі ўзнікла ідэя распрацоўкі і выдання школьных дапаможнікаў па краязнаўстве. Цяпер такія кнігі выпускаюцца і выкарыстоўваюцца ў розных аб'ёмах у шэрагу раёнаў вобласці – Аршанскім, Віцебскім, Пастаўскім, Полацкім, Сенненскім, Ушацкім, Чашніцкім, Шумілінскім. На розных стадыях падрыхтоўкі навукальных дапаможнікаў яшчэ ў некалькіх раёнах.

Важнай ініцыятывай Віцебшчыны стала выданне першых у краіне тэматычных зборнікаў, падрыхтаваных з удзелам сталых і юных краязнаўцаў: «Святкуем угодкі», «Гонар і слава Віцебшчыны», «Свой край у пашане мець прымуць», «Легенды і паданні Віцебшчыны», «Алімпіяда па беларусазнаўстве і краязнаўстве» і інш.

Дзякуючы краязнаўчым экспедыцыям, семінарам, сустрэчам з вядомымі землякамі, арганізаваным А. Куржалавым, многія школьныя музеі (у тым ліку найлепшыя ў краіне – гісторыка-краязнаўчы музей у ДАСШ № 3 г. Мёры, гісторыка-этнаграфічны музей у

в. Заронава Віцебскага раёна) папоўніліся каштоўнымі экспанатамі. Пры непасрэдным удзеле Алега Васільевіча падрыхтаваныя экспазіцыі, прысвечаныя знакамітаму этнографу і фальклорысту М. Нікіфароўскаму ў Вымнянскай СШ Віцебскага раёна, выдатнаму дзядзю беларускага адраджэння Б. Эпімаху-Шыпілу ў Ветрынскай СШ Полацкага раёна, праведзеная рэканструкцыя этнаграфічнага музея «Хата ў жыцці беларуса» ў ДАСШ № 5 г. Наваполацка. Асобна адзначым удзел Куржалава ў распрацоўцы экспазіцыі музея Уладзіміра Караткевіча ў Оршы. Адна з лепшых краязнаўцаў Віцебшчыны Л. Нікіціна ўпэўненая ў тым, што менавіта дзякуючы метадычнай дапамозе і пародам А. Куржалава створаны ёю музей «Гісторыя Заронаўскага краю» знайшоў сваё месца ў сістэме школьных музеяў рэгіёна і цяпер з'яўляецца ўзорным.

Доўгі час разам з А. Куржалавым у аддзеле працавалі яго калегі і аднадумцы, якія зрабілі вялізны ўклад у фарміраванне сістэмы школьнага краязнаўства Віцебшчыны: В. Арлоў, Н. Зайцава, Л. Сіманёнак, А. Чарнышова і інш. вопыт стварэння сістэмы школьнага краязнаўства знайшоў пэўнае адлюстраванне ў дысертацыі, падрыхтаванай І. Пракаповічам.

А. Куржалаў – аўтар ідэі і галоўны рэдактар «Зборніка матэрыялаў аб дзейнасці музеяў навучальна-выхаваўчых устаноў Віцебшчыны». Ён аўтар шэрагу публікацыяў у мясцовым і рэспубліканскім друку, прысвечаных пытанням развіцця краязнаўства, аховы помнікаў.

На жаль, улетку 2011 г. А. Куржалаў па шэрагу аб'ектыўных і суб'ектыўных прычынаў вымушаны быў сысці з пасады загадчыка аддзела краязнаўства і беларусазнаўства. Але школьнае краязнаўства Віцебшчыны дзякуючы створанай сістэме працы і прыносіць добрыя вынікі. Як кажуць, вынікі працы кіраўніка найлепш бачныя пры яго адсутнасці.

Мікола ПІВАВАР,
г. Віцебск
Фота аўтара

(Паводле матэрыялаў зборніка другой канферэнцыі «Віцебскі край»)

6 жніўня ў мінскім касцёле Св. Сымона і Св. Алены адбылася ўрачыстая імша, прысвечаная 500-м угодкам выдання Францыскам Скарынам Бібліі на беларускай мове. Адрозна пасля яе прысутныя прынялі ўдзел у канферэнцыі, прымеркаванай да гэтай даты, дзе выступілі беларускія навукоўцы, святары розных канфесіяў, кіраўнікі грамадскіх арганізацыяў, старшыня Віленскага гарадскога беларускага клуба «Сябрына» Валянцін Стэх і нават тыя, хто проста захацеў сказаць добрыя словы ці прапанаваць спосаб паляпшэння справы захавання і прамоўлення Скарынавай спадчыны ў шырокае кола беларускай супольнасці.

На канферэнцыі з прывітальным словам выступіў таксама старшыня грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры» Уладзімір Гілеп, прамову якога друкуем ніжэй.

Беларус свету Францыск Скарына

Ад імя грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры» хачу выказаць шчырую ўдзячнасць Мітрапаліту Мінска-Магілёўскаму арцыбіскупу Тадэвушу Кандрусевічу і ксяндзу-пробашчу касцёла Святых Сымона і Алены за ініцыятыву першай сур'ёзнай акцыі, прысвечанай 500-годдзю выдання Францыскам Скарынам Бібліі на беларускай мове. Менавіта нашая канферэнцыя распачынае шэраг буйных мерапрыемстваў, прысвечаных гэтай даце.

Тым больш прыемна, што гэтае свята (маю права так акцыю назваць, таму што яна дзякуючы ўдзелу Мітрапаліта пераўтварылася ў свята) праходзіць сумесна з многімі грамадскімі арганізацыямі. Шэраг такіх арганізацыяў, як Бе-

ларускі фонд культуры, Таварыства беларускай мовы і іншыя, прыкладаюць вялікія намаганні, каб 500-гадовы юбілей прайшоў найлепшым чынам.

З самага пачатку 2017 года Беларускі фонд культуры ўвёў адмысловую рубрыку «500 гадоў з кнігай Скарыны» ў сваёй «Краязнаўчай газеце», на старонках якой змяшчае матэрыялы як новых, так і даўно забы-

тых даследаванняў, апублікаваных і не апублікаваных раней у нашым і замежным друку, прысвечаных Ф. Скарыну і яго часу. Беларускі фонд культуры прыняў удзел і ў працы ініцыятыўнай групы па пошуку месца пахавання Ф. Скарыны, якую ўзначаліў намеснік старшыні фонду пісьменнік Анатоль Бутэвіч. Праца гэтай групы працягваецца дзякуючы нястомнасці такіх рупліўцаў, як Адам Мальдзіс, і можа завяршыцца поспехам.

Акрамя гэтага нашая грамадская арганізацыя ініцыявала перад Мінскім гарвыканкам прапанову аб усталяванні ў нашай сталіцы памятнага знака, прысвечанага нашым суайчыннікам, якія, выехаўшы за мяжу, сваімі ўчынкамі ўславілі нашу Бацькаўшчыну. Такая манументальна-дэкаратыўная скульптура – «Беларусам замежжа» – сёлета 8 верасня адкрыта для мінчукоў і гасцей горада ў Траецкім прадмесці.

У гісторыі кожнага народа ёсць некалькі дамінантных датаў, якія вызначаюць важкасць укладу краіны ў скарбонку свету. Ёсць такія даты і ў беларусаў. Адна з іх – 500-годдзе

беларускага кнігадруку, распачатага Ф. Скарынам. Ён сваёй Бібліяй на роднай мове ўпісаў гэтую дату ў кантэкст гісторыі свету. У 1517 годзе пачаўся працэс адукацыі нашых суайчыннікаў на роднай мове, які, безумоўна, не павінен ніколі прыпыняцца, нягледзячы на перашкоды, што час ад часу гісторыя падкідае гэтаму няспыннаму працэсу.

P.S. Старшыня Віленскага гарадскога беларускага клуба «Сябрына» сп. Стэх пад час выступлення на нашай канферэнцыі агучыў прапанову аб узвядзенні помніка Ф. Скарыну ў Вільні да 2022 года (года выдання кнігі Ф. Скарынам у гэтым горадзе). Лічу неабходным ад імя канферэнцыі падтрымаць ініцыятыву Валянціна Стэха і нашу прапанову аформіць у выглядзе ліста да кіраўніцтва гэтага горада.

*Уладзімір ГІЛЕП,
старшыня ГА «Беларускі фонд культуры»*

На фота Алеся Сачанкі: мемарыяльная шыльда і помнік Францыску Скарыну ў Вільні

У Трансільваніі

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 31-32)

Часцяком жа няшчасным алхімікам пагражала бясплатная смерць праз павешанне. Прычым абавязкова на пазалочанай шыбеніцы. Гэта для смеху другім: не можаш – не ўбірайся ў рызы.

Іншым разам смерць для іх была больш пакутлівай. Гэта можна аднесці да алхіміка Людвіга Нейса, што родам з Сілезіі. Пры двары ландграфа Марбургскага ён, прымяніўшы філасофскую фарбу, ператварыў ртуць у чыстае золата. Прычым ртуць было ў шаснаццаць разоў болей, чым філасофскай фарбы. На няшчасце для алхіміка прысутнічаў пры гэтым уплывовы міністр ландграфа Іаган Дарыберг. Ён патрабаваў ад алхіміка раскрыць свой сакрэт. Той не згадзіўся. Нейс быў кінуты ў цямніцу, дзе яму не давалі ні вады, ні ежы. Ён быў у цямніцы да той пары, пакуль смерць не пазбавіла яго ад пакутаў.

У 1404 годзе кароль Англіі Генрых IV выдаў указ, дзе пагражаў смяротным пакараннем усім ілжывым адпэтам. Гэтая пагроза дзейнічала не толькі для махляроў, але і для тых, хто рабіў алхімію сапраўднай навукай.

Магчыма, і Францыск Скарына быў кінуты ва ўнутраную турму магната. Яму сур'ёзна пагражала смерць. Верагода, яго тайком вызвалілі з турмы добрыя людзі. Гэта маглі быць слугі магната, якіх Скарына лячыў. Цёмнай ноччу яго вывелі з цямніцы і паказалі дарогу, што вяла да волі.

Гэтая дарога ішла ў бок Італіі. Там, у Падуі, восенню 1512 года і апынуўся Францыск Скарына. Без сродкаў існавання, ён папрасіў дазволу ў курыі Падуанскага ўніверсітэта здаць бясплатна экзамены на годнасць доктара медыцыны. Пры гэтым расказаў гісторыю, што здарылася з ім у Дакіі, былой рымскай правінцыі.

Нашчадкі старажытных рымлянаў аказаліся людзьмі добразычлівымі. Яны дазволілі бясплатна здаць гэты экзамен, і ўсе вучоныя аднадушна, без ніводнага голасу супраць, прызналі годнасць Скарыны ў галіне медыцыны і надалі яму званне доктара лекарскіх навук.

У 1526 годзе, калі Скарына год таму скончыў у Вільні друкаваць свайго «Апостала», да яго дайшлі чуткі, што апошні сын Уласла II з ды-

настыі Ягелонаў Людовік загінуў у бітве пры Мохачы. Дынастыя Ягелонаў спыніла сваё існаванне ў Венгрыі і Чэхіі. На гэтым закончыла сваё самастойнае існаванне і Венгерскае каралеўства. Княства Трансільванія стала залежным ад Асманскай імперыі. Тут князеў выбіралі з ліку мясцовай знаці. Найбольш уплывовымі былі прозвішчы Бэтлен і Баторы.

Дарэчы, апошні ўжо не пры жыцці Францыска Скарыны стаў польскім каралём і вялікім князем ВКЛ. Такім чынам, трансільванская зямля дзіўным чынам паяднала знакамітага вучонага і першадрукара з Княства і такога ж знакамітага палкаводца, што вярнуў у ВКЛ Полацк – родны горад Францыска Скарыны.

Вялікім Княстве Літоўскім Іштвана Баторы называлі Стэфанам Баторыем. Ён нарадзіўся ў Шамлё, што ў Трансільванскім княстве. Паходзіў са старажытнага венгерскага роду. З 15 гадоў быў на ваеннай службе ў караля Чэхіі і Венгрыі.

На элекцыйным сейме ў 1575 годзе насуперак сенату, які абвясціў каралём Максіміліяна II, дробная шляхта абрала каралём Рэчы Паспалітай Стэфана Баторыя. Ён ім і стаў. Каранаваўся ў Кракаве. Адначасова быў абвешчаны і вялікім князем літоўскім.

У выніку шэрагу паспяхоўных аперацыяў з Маскоўскай дзяржавай вярнуў ВКЛ Полацк і Вялікія Лукі. Аблога Пскова закончылася безвынікова, але яна паскорыла заключэнне з Масквой дзесяцігадовага Ям-Запольскага мірнага дагавору 1582 года і заканчэнне вайны.

Стэфан Баторый імкнуўся да ўмацавання каралеўскай улады. Разам з тым падтрымліваў шляхту, каталіцкую царкву. Ператварыў Віленскі езуіцкі калегіум у акадэмію, якая пазней стала Віленскім ўніверсітэтам. Першым ўніверсітэтам на беларускай зямлі.

Сваю рэзідэнцыю трымаў у Гродне. Тут прымаў пасольствы рускае (1581) і англійскае (1584), правёў раду сенатараў для разгляду дамаганняў Швецыі (1582).

У Гродне Стэфан Баторый і памёр. У памяці беларускага народа былы трансільванскі князь застаўся добрым і справядлівым князем.

*Рыгор
АНДРЭЯВЕЦ,
г. Гомель*

Наша гісторыя:

ідэі, падзеі, асобы

Беларусы вызваляюць Украіну ад татараў

Альгерд быў кругом беларускім князем, беларускім дзяржаўным дзеячам, беларускім патрыётам. Яшчэ пры жыцці Гедзіміна ён валодаў беларускімі ўдзёламі – Краўскім і Віцебскім княствамі. Калі Альгерд стаў вялікім князем, пад яго вяр-

вёю, і духам Альгерд чуўся беларусам, сваёю, роднаю была для яго тагачасная беларуская мова, якую называлі русінскай або літоўска-русінскай і на якой размаўлялі ў сям’і Гедзіміна ды і ва ўсім Вялікім Княстве Літоўскім, апроч Жамойці. Цесна звязанае з беларускасцю было і яго веравызнанне. Вызнаваў ён праваслаўе. Гэтак жа, як і яго жонкі: Марыя, дачка віцебскага князя, і Юльяна, дачка цвярскага князя Аляксандра Міхайлавіча, якога татары па даносе Івана Каліты абезгаловілі ў Залатоў Ардзе.

Князь Альгерд

хоўнай уладай апынуліся і ўсе іншыя беларускія землі, што складалі Вялікае Княства Літоўскае. З небеларускіх зямель у той час у Княства ўваходзіла толькі Жамойць (этнаграфічная Літва ў сучасным значэнні слова), якая часта рабілася разменнай манетай у спрэчках паміж літвінамі-беларусамі і крыжакамі. І кры-

шыню за многавекавую гісторыю зажалі ў сваёй уласнай дзяржаве, не падпарадкоўваючыся нічыёй волі. Ім адкрыўся шырокі прастор для выяўлення сваіх прыродных здольнасцяў, свайго таленту, для росквіту сваёй культуры і мовы.

Ды Альгерд не абмежаваўся далучэннем да Вялікага Княства Літоўскага этнічна беларускіх зямель. Ці ж мог «русін» Альгерд спакойна глядзець, як ужо другое стагоддзе цягае на сваёй шыі цяжкое ярмо мангола-татарскай няволі братняя Русь? Як на поўдні, так на поўначы і ўсходзе? Як уладар вялікай вольнай краіны Альгерд лічыў сваім абавязкам дапамагчы братнім народам скінуць з шыі жорсткіх і ненажэрных ханаў Залатоў Арды і іхных стаўленікаў – рускіх князёў, вызваліць ад татараў усю рускую зямлю.

– Русь павінна быць пад рукой Літвы, – гаварыў Альгерд. – Бо Літва – гэта тая ж Русь. Белая Русь, Вольная Русь. Толькі з ёй могуць знайсці ўсе рускія волю ад татараў.

Татарскі вершнік (1575 г.)

Спачатку ён кінуў свой позірк на Украіну, што, нібы тая рыба ў сетцы, білася ў татарскай няволі ўжо другое стагоддзе.

Для ваеннага паходу на заходні ўлус Залатоў Арды, якім з’яўлялася Украіна, Альгерд сабраў ваяроў амаль з усіх беларускіх земляў. Войска для гэтай выправы складалася з полацкіх, віцебскіх, менскіх, пінскіх, тураўскіх, нальшчанскіх, віленскіх, заслаўскіх, гомельскіх, бранскіх і іншых харугваў. Самыя большыя сілы далі аб’яднанаму войску сыны новагародскага князя Карыята – Альгердавых пляменнікі Аляксандр, Юры, Канстанцін і Фёдар, якія і былі галоўнымі завадатарамі выправы.

З іхнага роднага Новагародка – нядаўнай сталіцы ВКЛ – і распачаўся сумесны паход беларускіх князёў.

Кіраваліся на Падолле, на Дзікае поле. Ішлі туды праз Валынь, якая ўжо была пад рукой Княства. Валадарыў там адзін з Альгердавых братоў – Любарт Гедзімінавіч. Папоўніўшы войска русічамі-валынянамі, пайшлі да межаў Падолля.

Татары і іх памагатыя, убачыўшы беларускія харугвы, пакідалі свае заставы і паўцякалі хто куды. Вядома

ж, яны адразу даносілі сваім гаспадарам пра набліжэнне агромністага войска з поўначы, і там спешна рыхтаваліся да сустрэчы з ім. Таму Альгерд загадаў рухацца як мага хутчэй.

Увечары спыніліся на начлег у адным з падольскіх сёлаў. Спачатку людзі пры набліжэнні войска кідаліся наўцёкі, хаваліся ў садах ды агародах. Але, убачыўшы, што за імі ніхто не гоніцца, памалу вярталіся ў свае хаты-мазанкі. Вельмі здзівіла іх, што і рабаваць вайскоўцы не кідаліся.

А ўсё таму, што гэтак замисліў князь Альгерд. У іншых ваенных паходах, паходах на чужынцаў, на ворагаў, і ён, як гэта звычайна рабілася пры

Татарскі лучнік (1576 г.)

захопе селішчаў праціўніка, дазваляў сваім воінам «пагуляць». Але тут было інакш. Альгерд ішоў вызваляць блізкіх па крыві русічаў-украінцаў. Таму ён загадзя забяспечыў войска харчовымі прыпасамі і загадаў нічога самавольна не браць у насельніцтва.

У сяле Альгерду з яго ахоўнікамі падшукалі самую лепшую хату – чыстую, прасторную. Уладкаваўшыся, ён загаварыў з гаспадыняй. Гэта была не старая яшчэ, але ўжо сівая, з нейкім глыбокім смуткам у вачах жанчына. Альгерд папытаў, чаму яна адна ў такой вялікай хаце. Адчуўшы спагаду ў голасе гэтага вялікага начальніка, жанчына не ўтрымалася, заплакала. Раз за разам выціраючы ражком хусткі слёзы, што так і каціліся з вачэй, сказала, як пабудавала разам з сваім «чоловікам» гэтую хату, як яны загадалі ў ёй трох сыноў і дзвюх дочак. Ды сталася вялікая бяда. Усіх траіх сыноў разам з бацькам забралі ў сваё войска татары. Ні ад сыноў, ні ад «чоловіка» даўно ўжо ні слуху ні духу. Адзінай яе ўцехаі былі дзве дочкі – прыгожыя, чарнавокія. Але аднаго разу наляцеў на сяло атрад баскакаў, што спаганяў даніну. І трэба ж было яе Аксане і Грыпінцы трапіцца на вочы татараў. Не згадала маці, як, уварваўшыся ў хату, два скуластыя татарыны схопілі яе дочак, прывязалі да сёдлаў і, завязаўшы ім раты, каб не крычалі, паскакалі прэч. Доўга бегла яна з немым крыкам за татарамі, пакуль не звалілася на дарогу, страціўшы прытомнасць.

Як ні хацелася, але нічога суцяшальнага сказаць жанчыне князь Альгерд не мог. Паабяцаў толькі выгнаць з Украіны татараў.

Зранку Альгерду далажылі, што насустрэч ідзе вялікая татарская раць. Затрубілі трубы, і неўзабаве Альгердава войска рушыла далей.

Быў жнівень, і ў чыстым сінім небе ярка свяціла ўсё яшчэ гарачае сонца. Сёлаў па дарозе сустракалася не шмат – больш старых, зарослых травой гарадзішчаў: гэта тут прайшла, і не адзін раз, бязлітасная татарская арда, не пакідаючы пасля сябе ні кала ні двара. Куды вокам ні кінь – стаяць ды стаяць. Толькі вецер гуляе па сівых палых ды кушнях кавылю.

Спераду прыскакалі дзорныя і далажылі, што татары ўжо зусім блізка, яны стаяць лагерам на невялікай рачульцы Сіняя Вада, прытоку Паўднёвага Буга, рыхтуюцца да бою: як відаць, іхныя дзорныя ўвесь час дакладваюць сваім правадырам пра рух Альгердавага войска.

Беларускі князь добра ведаў, што татары ваююць больш хітрасцю, чым сілай. Калі яны бачаць перад сабой вялікае войска, то дзеляцца на асобныя вялікія аддзелы і моцнымі ўдарамі стараюцца раз’яднаць яго на часткі, якія акружаюць і сціскаюць з усіх бакоў. Таму Альгерд, як піша ў сваёй «Хроніцы...» Мацей Стрыйкоўскі, «разшыковаў войска свое на шест гуфвоу закривленных з боков и на чоло розсадивши, абы их татаре танцами звыклыми огорнути и стрелами шкочити не могли». Гэтым самым Альгерд парушыў планы татарскіх военачальнікаў.

Татары, якія звычайна імкнуліся пачынаць бітву першымі, каб сваім імклівым наступам не даць праціўніку пастроіць свае шэрагі («разшыковать войско»), і цяпер вырашылі зрабіць гэтак. Іхная «великая орда» пайшла насустрэч трыма войскамі, на чале якіх стаялі «царыкі»: Кутлубай – сын намесніка валадара Крыма, Кіцібей-Бекер – валадар Перакопскай арды і Паўночнага Прычарнамор’я і Дзімітр-Солтан – валадар вялікай часткі Залатоў Арды ад Дняпра да Карпацкіх гораў і Ніжняга Падунаўя. Калі татары ўбачылі, што беларускае войска ўжо было «разшыковано» на шэсць гуфаў (палкоў), яны спачатку разгубіліся. Усё ж, на хаду перастраіваючыся, «з великою запальчивостью татаре град железный з луков на литву густо пустили». Але, працягвае свой расказ М. Стрыйкоўскі, літвінам «стрэлбоу не зашкочили, для порядного ушикования и прудкого розступеня. Литва зас скочила зараз з копиями и шаблями, потыкаючися, чоло им прорвали и танцы помешали, другие зас з куш белтами, а злаша новогорожане з Кориятовичами и валили их з коней натираючи на них з боков, летали не иначе як снопы от гвалтовного ветру татаре разбурены, а не могучи боли литв на чоль вытравати, почали мешатися и утекати по широких полях».

Кастусь ЦВІРКА

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

На старажытнай зямлі радзімічаў

26 і 27 жніўня Чавускі раён наведаў вялікі дэсант журналістаў цэнтральных і рэгіянальных СМІ. Удзельнікі прэс-тура пазнаёміліся (каб потым распавесці ў сваіх выданнях) з ініцыятывамі праекта «Садзееанне развіццю на мясцовым узроўні ў Рэспубліцы Беларусь», што фінансуецца Еўрапейскім Сюзам і рэалізуецца Праграмаю развіцця ААН.

Удзельнікі наведалі населеныя пункты, дзе рэалізуюцца ініцыятывы: Чавусы, вёскі Радамля, Загоранка, Нова-Ягораўка, крыніцы «Байкава». Цэнтральнаю ж падзеяй стала этнасвята ранняй сярэднявечнай культуры – фестываль «У госці да радзімічаў», што ўжо чацвёрты раз прайшоў у аграгарадку Радамля.

На адкрыцці фестывалю старшыня Чавускага райвыканкама Сяргей Драздоўскі адзначыў:

– Існуе гіпотэза, што на тэрыторыі сучаснай Радамлі некалі зарадзілася племя радзімічаў. Сведчаннем таму – ста-

праектаў Прадстаўніцтва ЕС у Беларусі Таццяна Аляксеева адзначыла, што Еўрасаюз падтрымлівае мясцовыя ініцыятывы, бо менавіта ў рэгіёнах можна вырашыць пытанні, якія часта не бачныя збоку. Яна падкрэсліла:

– Ад вашай ініцыятывы, ад таго, наколькі актыўнымі вы будзеце, залежаць перамены ў вашым жыцці.

Са свайго боку каардынатар мясцовых ініцыятываў ПРААН Наталля Адамчык выказала ўдзячнасць Еўрасаюзу і мясцовым уладам за падтрымку.

– Чавускі раён, – зазначыла яна, – гэта рэгіён, дзе ініцыятывы падтрымліваюцца знізу і актыўна вітаецца партнёрства на ўсіх узроўнях.

Пад час фестывалю ў рамках ініцыятывы «Радамля – старажытны горад радзімічаў» працаваў музей пад адкрытым небам, ладзіўся майстар-клас па навучанні ганчарству пад кіраўніцтвам народнага майстра Дзям’яна Каптура. Дырэктар Асінаўскага навучальна-педагагічнага комплексу дзіцячы

Наталля Адамчык

«Асінаўка – цэнтр сельскага развіцця».

Пад час прэс-тура журналісты пазнаёміліся з навучэнцамі і настаўнікамі чавускага цэнтра «STEM» (назва ўтвораная ад англійскіх словаў Science, Technology, Engineering, Math). Ён створаны для павышэння творчага і інавацыйнага патэнцыялу школьнікаў. Наведалі журналісты і цяпліцу для вырошчвання саджанцаў кветак, створаную вучнямі ў рамках адной з ініцыятываў. Пабылі таксама ў Цэнтры арт-тэрапіі, дзе займаюцца дзеці з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця, а таксама падлеткі з так званых «групай рызыкі».

У другі дзень журналісты прайшлі водны маршрут на байдарках і пешую экскурсію да крыніцаў «Байкава» (гэта ўнікальнае месца мае статус помніка прыроды).

Каардынатар ініцыятывы «Экалагічны турызм для развіцця патэнцыялу Чавускага раёна» Андрэй Пахоменка кажа:

– Выправаваць свае сілы сюды прыязджаюць людзі, якія не шукаюць экстрэмальных адчуванняў, а хутчэй для актыўнага адпачынку на прыродзе, у нераскручаных турыстычных мясцінах. Тут яны навучаюцца знаёміцца з «незаўважнай» прыродай. Мы імкнемся рабіць турызм на нашых тэрыторыях больш устойлівым, больш мяккім у адносінах да навакольнага асяроддзя. Цяпер ініцыятыва знаходзіцца ў актыўнай фазе, працягаецца разведка і разметка маршрутаў, адаптацыя матэрыялаў пад розныя групы турыстаў. Хочам распрацаваць маршрут для людзей з абмежаванымі магчымасцямі. Наступны сезон спадзяемся адкрыць у сакавіку наступнага года.

Сёння ў Чавускім раёне рэалізуюцца сем ініцыятываў у рамках праекта «Садзееанне развіццю на мясцовым узроўні ў Рэспубліцы Беларусь». Коротка спынюся на сутнасці кожнай.

1. «Развіццё творчых здольнасцяў дзяцей дашкольнага ўзросту, карэкцыя асаблівасцяў псіхафізічнага развіцця

Калекцыянерам, і не толькі

Марка

да 1155-годдзя Полацка

У жніўні серыя «Гербы гарадоў Беларусі» папоўнілася навінкаю: выйшла ў абарачэнне марка № 1210 «Герб Полацка». Герб горада ўяўляе сабою барочны шчыт, у блакітным полі якога на хвалях плыве залаты трохмачтавы карабель з разгорнутымі срэбнымі ветразямі.

Дызайн маркі стварыла Марына Віткоўская. Памер маркі 28 x 30 мм. Надрукаваныя ў аркушы па дзевяць марак, памер аркуша 123 x 130 мм. Наклад маркі 54 тыс. асобнікаў.

У дзень выпуску маркі ў абарачэнне ў аддзяленні паштовай сувязі № 15 г. Полацка праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень». Дызайн спецштэмпеля і канверта М. Віткоўскай.

Дзякуем за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка» РУП «Белпошта»

дзяцей і падлеткаў, маладых інвалідаў, дзяцей «групы рызыкі» праз стварэнне Цэнтра арт-тэрапіі». Мэта – прыцягненне дашкольнікаў, дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця, маладых інвалідаў і дзяцей з прыёмных сем’яў да творчасці дзеля іх самавыяўлення, паляпшэння фізічнага і эмацыйнага стану.

2. «Асінаўская школа – цэнтр экалагічнага сельскага земляробства». Мэта – прасоўванне ідэяў і прыняццяў экалагічнага земляробства сярод мясцовых жыхароў, навучанне іх асновам фермерства і прадпрыемальніцтва на сяле.

3. «Асінаўская школа – цэнтр экалагічнага сельскага земляробства». Мэта – фармаванне ў мясцовага насельніцтва навыкаў грамадскага абыходжання з адыходамі, энэргазаберажэння, арганічнага земляробства, уцягванне людзей у актыўную дзейнасць павырашэнні экалагічных і культурных праблемаў свайго раёна.

4. «Этнашкола №2 г. Чавусы – перазагрузка». Мэта – павышэнне ўзроўню экалагічнай культуры школьнікаў, прыцягненне іх да прыродаахоўнай дзейнасці, азелянення і добраўпарадкавання наваколля свайго школы і горада ў цэлым.

5. «STEM-адукацыя для актывізацыі творчага і інавацыйнага патэнцыялу дзяцей і моладзі Чавускага раёна». Мэта – фармаванне ў сферы прыродазнаўча-навуковых і тэхнічных

Андрэй Пахоменка

дысцыплінаў як найбольш перспектывных у плане прафесійнай адукацыі для інавацыйнага развіцця эканомікі.

6. «Экалагічны турызм для развіцця патэнцыялу Чавускага раёна». Мэта – стварэнне ўмоваў для развіцця экалагічнага турызму, прыцягненне мясцовых жыхароў у сферу дзейнасці, павышэнне турыстычнай прыцягальнасці рэгіёна ў адпаведнасці з раённай стратэгіяй устойлівага развіцця.

7. «Радамля – старажытны горад радзімічаў». Мэта – раскрыццё гісторыка-культурнага і прыроднага патэнцыялу тэрыторыі Радамлі і навакольных вёсак, навучанне мясцовых жыхароў традыцыйным рамёствам для далейшага актыўнага ўдзелу ў развіцці аграэкатурызму.

**Вікторыя АЛЯШКЕВІЧ, агенцтва «EZERIN.COM»
Фота прадастаўленыя агенцтвам «EZERIN.COM»**

Каардынатар па развіцці экалагічнага турызму Ігар Малахаў на крыніцах «Байкава»

ражытнае гарадзішча. Навукоўцы мяркуюць, што на гэтым месцы людзі пачалі жыць яшчэ ў XI стагоддзі. Ёсць таксама меркаванне, што Радамля была сталіцаю краю радзімічаў.

Каардынатар па пытаннях прэсы і інфармацыі аддзела

сад – сярэдня школа Дзяніс Нікіфараў разам з калегамі правёў майстар-клас па гатаванні страваў паводле ўзноўленых старадаўніх рэцэптаў у рамках дзвюх ініцыятываў: «Асінаўская школа – цэнтр экалагічнага сельскага земляробства» і

Здабыванне «жывога» агню старажытным спосабам

Водны маршрут на байдарках ад Загоранкі і да Нова-Ягораўкі

Філалагічнае краязнаўства Гродзеншчыны

Яшчэ ў 2013 годзе ў Гродне выйшла з друку кніга матэрыялаў і даследаванняў «Філалагічнае краязнаўства Гродзеншчыны», прысвечаная памяці народнага паэта Беларусі Максіма Танка, стогадовы юбілей якога адзначаўся ў 2012-м (адпаведна, сёлета 105-годдзе з дня нараджэння творцы).

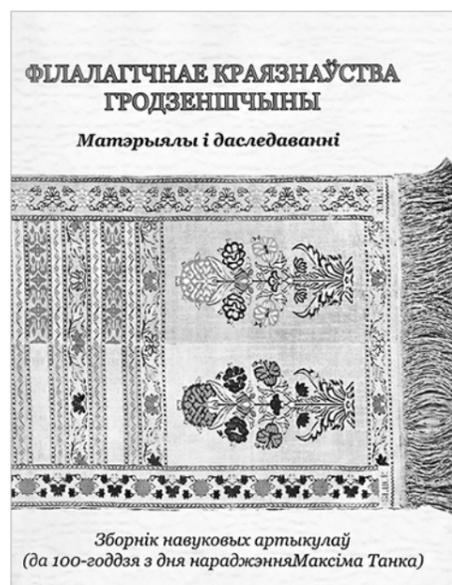
Лёс славу тага паэта быў цесна звязаны з Гродзеншчынай. У 1930-я гады, калі Заходняя Беларусь знаходзілася пад Польшчай, Максім Танк быў у цэнтры беларускага нацыянальна-вызваленчага руху і літаратурнага жыцця краю над Нёманам. Цесную сувязь з Гродзеншчынай і яе людзьмі Максім Танк падтрымліваў да самай смерці.

Таму кніга «Філалагічнае краязнаўства Гродзеншчыны» распачынаецца артыкуламі пра Максіма Танка, а таксама пра пісьменнікаў гэтага краю. Цікава чытаюцца артыкулы пра Элізу Ажэшка, Максіма Багдановіча, Лейбу Найдуса, Аляксея Карпюка. Запомніўся факт, які згадаў у сваім артыкуле І. Сухоцкі. На ўласным 70-годдзі А. Карпюк, пасля ўсіх віншаванняў і зычлівых прамоваў, сказаў: «*Ля крыжа сядзеў жабрак. Усе веруючыя праходзілі, кланяліся і маліліся. Жабрак думаў, што людзі аддаюць такую павягу яму. Аказалася, людзі кланяліся не яму, а крыжу. Так і на мяне не трэба маліцца. Я не Бог, я звычайны пісьменнік, пішу аб тым, што бачу і чую. Змагаюся, каб Беларусь была суверэннай, вольнай краінай.*»

Другі раздзел кнігі «Лінгвістычнае краязнаўства» складаецца з індывідуальных слоўнічкаў, у якіх змешчаны лексіка, фразеалогія, тапанімія, антрапанімія з розных куткоў Гродзеншчыны. Напрыклад, вось некалькі мікратапонімаў, сабраных у Карэліцкім раёне: *Кляпча* – поле каля вёскі Руднікі, *Сціжайка*, *Чалілуг* – урочышчы каля вёскі Селішча. А вось як гучаць мікратапонімы вёскі Гудзевічы Мастоўскага раёна: *Ганасайшчына* – зямля, купленая ў канцы XX стагоддзя ў пана Гануса, *Плянт* – палетак насупраць вёскі Ляткі, *Зарэка* – палетак паміж Верацейкай і Пачуйкамі. Цікава чытаюцца і аграпімі, аронімы, запісаныя ў вёсцы Капцёўка Гродзенскага раёна: *Чарзеля* – поле па дарозе з вёскі Капцёўка, *Строкі* – хутар і зямля пры ім, названая паводле мянушкі былога гаспадара, *Жвіроўня* – узвышша, дзе бралі жвір.

Разнастайныя мікратапонімы запісала А. Лапкоўская ў Шчучынскім раёне. Найбольш дасведчанымі па захаванні мікратапонімаў аказаліся жыхары, якія нарадзіліся ў 1930 – 1940-х гадах. Спынімся на

некастрычаных мікратапонімах: *Каптуны* – хутар, што размешчаны каля вёскі Стадаляны, *Масяўня* – поле, што размешчанае на правы бок ад дарогі Астрына – Васілішкі, *Паратушчыха* – выган каля вёскі Ліпчанка, *Мачула* – частка ракі Даніроўка, дзе мачылі ка-

Зборнік навуковых артыкулаў
(да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка)

ноплі, *Цімнічы* – неафіцыйная назва левай часткі вёскі Трудавая.

Вёска Нагорнікі Дзятлаўскага раёна невялікая. Там у XIX стагоддзі знаходзіўся маёнтак з прыгожай назвай Страла. Ён належаў беларускаму польскамоўнаму паэту Юліяну Корсаку, які перакладаў на польскую мову Гарацыя, Дантэ, Байрана, Гётэ, Шылера. А на беларускую мову Ю. Корсак перакладаў Уладзімір Мархель. Добрыя пераклады! Адна страфа Корсака ў перакладзе Мархеля прыгадалася мне, калі прачытаў у кнізе пра дзятлаўскую вёску Нагорнікі:

*Нас нябеснае узрушыць,
Дух спазнае, скуль паходзіць:
Хараства мудрэйшых душаў
Неба і зямлю пагодзіць.*

Мікратапонімы вёскі Нагорнікі, магчыма, добра ведаў і паэт Ю. Корсак: *Грумарава* – балота каля лесу Боркі, *Жорнаўка* – балота каля вёскі Нагорнікі, *Ківулішкі* – балотыстая мясціна на ўсход ад вёскі Нагорнікі, *Сірбітут* – лес каля вёскі Мельнікі, недалёка ад Нагорнікаў...

Доктар філалагічных навук, прафесар Гродзенскага ўніверсітэта Павел Сцяцко, які родам з Зэльвеншчыны, змясціў у кнізе свае даследаванні прозвішчаў гэтага краю, а таксама напісаў пра адапелятыўныя прозвішчы жыхароў. Адапелятыўныя прозвішчы

Зэльвеншчыны, на думку аўтара, складаюць самую вялікую і разнастайную групу ўнутрысямейных найменняў асобы. Яны паходзяць ад былых дахрысціянскіх імёнаў – ад празванняў асобаў (мянушкі, клічкі) па самых розных прыметах: вонкавы выгляд (Белы, Кульгавы), род дзейнасці, заняткаў (Каваль, Кравец), паходжанне, месца пражывання (Татарын, Швед, Ліпскі), падабенства да прадметаў, жывых істотаў, раслінаў (Качарга, Лапата, Заяц, Бурак), сувязь з пэўнымі паняццямі (Вайна, Зіма, Мароз) і г.д.

На жаль, мікратапаніміка ў апошні час прыкметна страчваецца па прычыне разбурэння традыцыйнай беларускай вёскі. Таму сабраныя ў кнізе навукоўцамі мікратапонімы для нас сёння – вялікі скарб.

Раздзел «Фальклорнае краязнаўства» пабудаваны з артыкулаў пра малыя формы фальклору, пра легенды і паданні, якія тлумачаць паходжанне назваў населеных пунктаў і іншых тапанімічных аб'ектаў. Напрыклад, М. Даніловіч і Н. Памецька змясцілі ў кнізе падборку дражнілак: *У Антона на насупе чэрці каўбасу* (Смаргонскі раён), *Андрэй-верабей на кадушцы сядзеў, усіх жаб пераеў, адну не даеў, і жывот забалеў* (Навагрудскі раён), *Вандзя-піндзя – папяроста, выйшла замуж за матроса* (Астравецкі раён), *Гаўрыла замазаў рыла*

(Свіслацкі раён), *Жэнька-пенька-каўбаса, на вярвачы аса, а аса шавеліца, зайтра Жэнька жэніца* (Зэльвенскі раён), *У Мацея пуп пацея* (Гродзенскі раён), *Піянер – за сраны каўнер* (Гродзенскі раён), *Зінка – дзераза, цераз пуза каўбаса* (Ашмянскі раён) і іншыя.

З легендамі і паданнямі вёсак Навагрудчыны чытачоў у кнізе знаёміць Р. Казлоўскі. Напрыклад, вёска Шатараўцы раней называлася Кусціна. Перайменавалі, таму што тут шаткавалі капусту. Ад слова «шаткаваць» пачалі так называць вёску Шатараўцы.

Варта згадаць і падборку прыказак, што былі запісаныя ў вёсцы Дуляўшчына Мастоўскага раёна. Розныя гэтыя прыказкі, але ёсць, якія запомніліся: *Твая мама ласа, з'ела яблычка да Спаса* (да Спаса нельга есці яблыкі), *Німа тых грабелі, каб граблі ад сабе* (гаворыцца пра тых, хто ўсё робіць толькі на сваю карысць), *Што кепска, то не мы* (кажуць жартуліва госці пры развітанні з гаспадарамі), *Які палец ні парэжаш, усякі балиць* (бацькі шкадуюць сваіх дзяцей аднолькава, незалежна ад таго, якія яны) і іншыя.

У апошні раздзел «Лінгвакультуралагічнае краязнаўства» кнігі ўвайшлі артыкулы, у якіх акрэсліваюцца аспекты вывучэння традыцыйнай народнай культуры. Прафесар Аляксей Пяткевіч знаёміць чытачоў з традыцыйнай народнай культурай як актуальным прадметам краязнаўства, Алесь Крой і Іван Буднік прапануюць прайсціся шляхамі Карскага ў Прынямонні, а Уладзімір Козыраў распавядае пра багацце роднага краю.

Сяргей ЧЫГРЫН

Як ушанаваць памяць Генрыка Дмахоўскага?

Адзін з самых знакамітых дзеячаў нашага краю, скульптар і паўстанец Генрык Дмахоўскі да гэтай пары мала вядомы. Так, памяць аб ім была ўшанаваная мемарыяльнай шыльдай на яго радзіме ў Забалоцці, брашурай «Цярністы шлях паўстанца-скульптара» краяўца Вітаўта Ермалёнка, артыкуламі ў мясцовым і рэспубліканскім друку. Але гэтага ўсё ж да крыўднага мала для таго, каб больш людзей ведалі пра чалавека – грамадзяніна свету.

Скульптурныя творы Дмахоўскага былі звязаныя з Польшчай, ЗША, Францыяй, Літвой, Украінай, Беларуссю, Расіяй і іншымі краінамі. Ён змагаўся і загінуў за свабоду не толькі нашага народа, але і іншых народаў. Вось чаму вядомы беларускі скульптар Алесь Шатэрнік, пабачыўшы помнік генералу Пуласкаму ў Саване (ЗША) аўтарства нашага земляка, так натхніўся яго творчасцю, што вырашыў стварыць прысвечаныя Дмахоўскаму гарэльефы. А. Шатэрнік плануе ўсталяваць іх у пасольстве ЗША ў Мінску, на школе мастацтваў у Мёрах, каля касцёла ў Іказні і ў іншых месцах. Для абмеркавання гэтых пытанняў ён сустрэўся з краяўцам В. Ермалёнкам, які падараваў скульптару сваю брашуру пра славу тага земляка і выказаў шмат меркаванняў аб ушанаванні яго

Алесь Шатэрнік

памяці. У тым ліку плануецца выданне кнігі пра Генрыка Дмахоўскага на англійскай мове.

Паводле выдання
«Мёрская даўніна» (№6/2017)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 32

Уздоўж: 1. Рукі. 5. Алег. 8. Ігумен. 10. Веер. 11. Туба. 12. Пчалаярства. 15. Нота. 16. Хаім. 17. Гну. 18. Маёр. 19. Росы. 20. Сем. 22. Драч. 23. «Ліра». 24. Краязнавец. 28. Муза. 29. Явар. 30. Марыля. 31. Зоры. 32. Каза.

Упоперак: 2. Карп. 3. Агул. 4. Зеўс. 6. Лета. 7. Гвіяна. 9. Казімір. 13. Станіслаў. 14. Каралевіч. 19. Радзіма. 21. Заўтра. 24. Каір. 25. Якар. 26. Арлы. 27. Цяга.

Верасень

13 – Содаль Уладзімір Ільіч (1937, Жлобінскі р-н – 2015), літаратуразнаўца, краязнаўца, журналіст, даследчык беларускай літаратуры XIX – XX стст., аўтар кніг і альбомаў пра вядомых дзеячаў нацыянальнай гісторыі і культуры – 80 гадоў з дня нараджэння.

15 – Горцава Ларыса Мікалаеўна (1942), актрыса тэатра і кіно, заслужаная артыстка Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

15 – Масумян Бэла Амікаўна (Амаўна; 1937), актрыса, народная артыстка Беларусі, уладальніца прызга Беларускага саюза тэатральных дзеячаў «Крышталіная Паўлінка» (2009), лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2011) – 80 гадоў з дня нараджэння.

15 – Пятруль Людміла Іванаўна (1947, Ваўкавыскі р-н), мастак дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, графік, акварэліст, педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.

16 – Вепрык Уладзімір Іванавіч (1927 – 2003), спявак, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

16 – Даўгалычанка Уладзімір Сямёнавіч (1947, Лоеўскі р-н), журналіст, паэт, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

16 – Калтыгін Валерыі Аркадзевіч (1947, Драгічынскі р-н), мастак дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, педагог, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2009) – 70 гадоў з дня нараджэння.

16 – Луцэнка Барыс Іванавіч (1937), рэжысёр, педагог, народны артыст Беларусі, лаўрэат прэміі «За духоўнае адраджэнне» (1997), уладальнік прызга Беларускага саюза тэатральных дзеячаў «Крышталіная Паўлінка» (2013) – 80 гадоў з дня нараджэння.

17 – Дзяргай Сяргей Сцяпанавіч (1907, Мінск – 1980), паэт, перакладчык, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1964) – 110 гадоў з дня нараджэння.

17 – Калеснікаў Уладзімір Андрэевіч (1922, Карэліцкі р-н – 1994), беларускі пісьменнік, літаратуразнаўца, крытык, заслужаны работнік Вышэйшай школы Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

17 – Краснадубскі Іван Аляксандравіч (1947, Глыбоцкі р-н – 2013), спявак, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

17 – Максім Танк (Скурко Яўген Іванавіч; 1912, Мядзельскі р-н – 1995), народны паэт Беларусі, грамадскі дзеяч, акадэмік НАН Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

18 – Каргашэўскі Рыгор Іванавіч (1777 – 1840), расійскі дзеяч асветы ў Беларусі, па ініцыятыве якога ў 1834 г. у Віцебску была створаная першая настаўніцкая семінарыя, – 240 гадоў з дня нараджэння.

19 – Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік (Полацк; 1967) – 50 гадоў з часу заснавання.

19 – Светлагорская карцінная галерэя «Традыцыя» імя Г. Пранішнікава (Светлагорск; 1992) – 25 гадоў з часу адкрыцця.

Цмокаў чмок

на Міжнародным фестывалі міфалогіі «У гасці да Лепельскага Цмока»

Каля Лепельскага возера
Цмок застыў, бо з'еў марозіва.
Я падбег – і сам застыў:
траплю да яго ў актыў?

Глянуў на мяне: – Я – Цмок!
І мяне – у шчочку – чмок...

Затрымцеў я ад шчакоткі
і цмачынае дрыготкі.

Цмок, чытай я, страшны, злы
і не варты пахвалы.

Цмок жа з Лепельскага Трона
не страшнейшы за дракона.
Ён зычлівы да людзей,
ну а дзецям – дабрадзеі!

Цмок уклопаце да ночкі,
каб свяціліся ў нас вочкі,
ля сыпкоў гулялі дочкі...
З Лепеля не пойдзе ў прочкі.

Служба Цмока – дагадзіць:
чмокам за дабро плаціць, –
каб Русалку палюбіць,
каб знайшлі Варагі, Грэкі
Шлях праз возера – урэкі...

Будзе меданосны Лепель
нават за Царграда лепей!
Тут не лезе воск у мозг,
і Русалка з Цмокам – лоск!

А для Цмока важны змест:
чым багаты міфаў фест?

– Чмокну Кіеў і Смаленск,
пацалую ў шчочку Менск!..

Панясе Айчыну ў даль
Між-на-родны фестываль!
Сяргей ПАНІЗЬНІК

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАМЭНТНІК НАВУКОВА-ЛІТАРАЦКІ – («Pamietnik Naukovo-literacki», «Навукова-літаратурны дзёнік»), літаратурна-мастацкі альманах радыкальна-дэмакратычнага кірунку. Выдаваўся на польскай мове Р. Падбярэскім у Вільні ў 1849 – 1850 гг. Выйшлі 2 т. у 6 кнігах. Асвятляў грамадска-палітычныя праблемы сучаснасці, змяшчаў матэрыялы, напісаныя з пазіцыяў прагрэсіўнай філасофскай і эстэтычнай думкі, творы А. Адынца, Ю. Гарайна, Э. Жалігоўскага, Ю. Корсака, У. Сыракомлі і інш. ураджэнцаў Беларусі. Выпуск 1851 г. забаронены царскімі ўладамі.

ПАМІНКІ – звычай ушаноўваць памяць нябожчыка частаваннем за жалобным сталом пасля пахавання і ў памінальныя дні: трэці, шосты, дзвяты, саракавы (са-

рачыны), паўгодкі і гадавіну пасля смерці, а таксама на Радаўніцу. У старажытнасці памінкі былі звязаныя з верай у замагільнае жыццё, культам продкаў. На памінках елі канун: кавалчкі пшанічных каржоў з засалоджанай мёдам ці цукрам вадой (на поўдні і паўднёвым захадзе Беларусі), ячная ці іншая каша з сытой (у заходніх і цэнтральных раёнах), пакідалі яду нябожчыку, выконвалі галашэнні. У беларусаў існаваў таксама звычай агульнага памінавання ўсіх памерлых родзічаў – дзяды.

ПАМОРСКАЯ КУЛЬТУРА, усходнепаморская культура, культура падклёшавых пахаванняў – археалагічная культура плямёнаў, якія ў VII – II стст. да н.э. насялялі тэрыторыю Польшчы, паўд.-зах. Беларусі і паўн.-зах. Украіны. Падзяляецца на 3 этапы; на тэрыторыі Беларусі вядомы 3-і этап (культура пад-

клёшавых пахаванняў), які датуецца IV – II стст. да н.э.

Асноўныя заняткі людзей – земляробства, жывёлагадоўля, паляванне і рыбалоўства, былі развіты хатнія рамёствы. Насельніцтва жыло на селішчах у паўзямлянкавых і наземных жытлах з каменнымі агнішчамі (на селішчы каля в. Кусічы Камянецкага р-на выяўленыя рэшткі наземнага жытла слупавой канструкцыі памерам 4,5х4 м, сценкі якога каля асновы былі абкладзеныя камянямі, з 2 агнішчамі ўнутры, што размяшчаліся ў неглыбокіх ямах дыяметрам 0,5 м і складаліся з дробных незмацаваных камяняў).

Пахавальны абрад – трупаспаленне на бескурганных, часам курганных могільніках. Вядомыя 4 віды пахаванняў: абкладзеныя камянямі, падклёшавыя (урна накрытая вялікім гаршком – «клёшам»), урнавыя і ямныя. Вырабляліся грубаляпныя гаршкі з дашчэткамі ў гліне пяску і жарствы з шышкаватай, шурпатай паверхняй, глянцаваныя збаны, міскі, вазпадобныя пасудзіны, кубкі, накрыўкі карычневага і чорнага колеру, раннеатэнскія жалезныя і бронзавыя фібулы, пярсцёнкі, каменныя і шкляныя пацеркі.

Гаршкі паморскай культуры (могільнік Трасцяніца Камянецкага раёна)

Некаторыя даследчыкі лічаць, што паморская культура належала раннім славянам.